

RUSINÓW

Lokalizacja (historyczna i współczesna)

RUSINÓW, powiat opoczyński województwa sandomierskiego (ob. powiat przysuski, województwo mazowieckie), pałac Dembińskich, Sala asamblowa (zw. Rycerską), ściany, relikty polichromii wczesnoklasycystycznej; piętro, cztery pokoje, polichromia ścian (niezachowana)

Datowanie (z fazami)

przed 1786

Fundator / fundatorzy (odpowiednio do faz)

Urszula z Morsztynów Dembińska

Wykonawcy (osoby, warsztat, krąg artystyczny) – pierwotni i wtórni

niezidentyfikowany warsztat malarski, zapewne warszawski, związany z arch. Janem Ferdinandem Naxem (atryb.)

Historia powstania

Wieś rycerska Duninów, zwanych później Rusinowskimi, odnotowana po raz pierwszy w 1364 r. Pałac w formie rozbudowanego o póttorakondygnacyjny ryzalit środkowy parterowego dworu, zwrócony fasadą na południe, zbudowany w latach po 1777-1786 z inicjatywy Urszuli z Morsztynów Dembińskiej (lata życia: 1746-1825), żony Franciszka, starosty wolbromskiego, wychowanki księżąt Czartoryskich, jako późnobarokowo-wczesnoklasycystyczny *maison de plaisance* przy ośrodku dóbr w północnej części województwa sandomierskiego – Przysuchy (główna rezydencja znajdowała się w Szczekocinach). Projektantem pałacu był gdańszczanin Jan Ferdinand Nax (1736-1810), wykształcony architekt i ekonomista, od 1778 r. artysta nadworny i budowniczy rządowy w woj. sandomierskim. Wtedy zaprojektowana w Sali asamblowej (ryzalit centralny, trakt tylny-ogrodowy) kompletna dekoracja iluzjonistyczna – architektoniczno-ornamentalna – ścian, uzupełniona na suficie detalami stiukowymi (niezachowane).

Przekształcenia, remonty, konserwacje

Po śmierci fundatorki pałac przekazany w 1825 r. córce Salomei generałowej Józefowej Wielhorskiej, a następnie jej synowi – Józefowi Wielhorskiemu młodszemu. Po 1851 r. pałac zmieniał kilkakrotnie właścicieli, zaś dobra uległy stopniowej parcelacji (tzw. resztówka), wykupiony w 1905 r. przez Kobylańskich. Przed 1945 r. właścicielką była krótko Emilia z Kobylańskich Dąbrowska. Pałac remontowano kompleksowo w latach 30. XX w. i w 1969 r. (adaptacja na szkołę podstawową, wtedy odkrycie, dokumentacja i wstępna decyzja o konserwacji polichromii w omawianej Sali). Po 1976 r. opuszczony, w późniejszych latach dewastacja obiektu (zawalenie dachu, zniszczenie stropów i większości elementów wystroju wewnątrz, m.in. oryginalne piece i obudowy kominków, dewastacja polichromii). Piętro i część parteru spalone 25 lipca 1995 r. Odbudowany po 2001 r. przez nowych, prywatnych właścicieli, obecnie Zespół Pałacowo-Parkowy w Rusinowie z hotelem, restauracją i ośrodkiem konferencyjnym. Wtedy rekonstrukcja programu malarskiego Sali asamblowej, wyk. art. kons. .

Kompozycja / układ

Sala ulokowana na parterze, w ryzalicie środkowym, na planie owalu, póttorakondygnacyjna, z wejściem na osi w ścianie południowej (współcześnie poszerzone, otwarte na obu poziomach użytkowych, z odcinkowym podestem klatki schodowej), po bokach dwiema hemisferycznymi niszami na piece, w połowie dłuższych boków także wnęki z prostokątnymi, dwuskrzydłowymi drzwiami wiodącymi do bocznych pokoi paradnych, w zamknięciu północnym pięć okien (środkowe typu *porte-fenêtre*, z wyjściem do ogrodu) zamkniętych półkoliście, nakryta stropem na niskiej fasacie. Malatura iluzjonistyczna, architektoniczno-ornamentalna, w typie *all'antica*, wykonana *en grisaille*. Wnęki i okna ujęte boniowaniem, między wnękami na piece i drzwi boczne niższe nisze iluzjonistyczne, nakryte trójkątnymi naczółkami, z perspektywnie oddanymi uszatyimi wazami antycznymi (kratery) na kolistych cokołach, powyżej w pachach między arkadami nisz prostokątne płyciny z grupami

instrumentów muzycznych; nad drzwiami iluzjonistyczne nadstawy z ogzymbowanym prostokątnym cokołem z podwieszeniami draperii, wyżej nadstawki z owalnymi medalionami ujętymi spływami, na których girlandy laurowe; w glicach okien i nisz owalne zwisy z gałązek lauru podwieszane na rozetkach, w kluczach – rozety; wewnątrz okala zredukowane belkowanie doryckie z tryglifami i metopami (w formie boni diamentowych). Wg dokumentacji fotograficznej z 1972 r. na tle nisz z wazami znajdowały się wtórnie namalowane na przełomie XIX i XX w. ulatujące postaci kobiece ze skrzydłami, ujęte w dynamicznych pozach (wtedy poważnie uszkodzone, ob. niezachowane).

Na piętrze pałacu w opisach z 1. poł. XIX w. odnotowano w czterech pokojach istnienie zielonkawej polichromii ścian (niezachowane).

Ikonografia

Dekoracja Sali asamblowej (zw. Rycerską) należy do typowego repertuaru zdobnictwa wewnątrz paradnych w typie wczesnoklasycystycznym z 4. ćw. XVII w. w Warszawie, na Mazowszu i w Koronie. Podobny, surowy program architektoniczno-ornamentalny prezentują wnętrza sieni i pokoi parteru kilku rezydencji: pałacu Walickich w Małej Wsi pod Grójcem (lata 80. XVIII w., mal. Robert Stankiewicz z Warszawy, atryb.), Walewskich w Walewicach, Luberadzu koło Płońska (lata 90. XVIII w. – wszystkie proj. arch. Stanisław Zawadzki i Hilary Szpilowski z Warszawy) oraz w jednym z wewnątrz pawilonu Świątyni Diany w założeniu ogrodowym w Arkadii pod Nieborowem (ok. 1783, proj. S.G. Zugk).

Analiza formalno-stylistyczna

W obecnym stanie zachowania polichromie są dziełem współczesnym, odtworzonym na podstawie fotografii archiwalnych z 1972 r. i wcześniejszych. Wyklucza to analizę morfologiczną i atrybucyjną tego dzieła.

Źródła i literatura przedmiotu

Warszawa, Narodowy Instytut Dziedzictwa, Dział Ewidencji i Rejestru Zabytków Ruchomych, karta nr RAX 000002245, wrzesień 1972, oprac. W. Puget.

Katalog zabytków sztuki w Polsce, t. III: *Województwo kieleckie*, red. J.Z. Łoziński i B. Wolff, z. 10: *Powiat radomski*, oprac. K. Szczepkowska oraz E. Krygier i J.Z. Łoziński, Warszawa 1961, s. 31; W. Tatarkiewicz, *Opole i Nałęczów – Merlini i Nax*, w: idem, *O sztuce polskiej XVII i XVIII wieku: architektura, rzeźba*, Warszawa 1966, s. 252-253; S. Abramczyk, *Pytania o Rusinów*, „Spotkania z Zabytkami”, 2001, nr 12, s. 23-24; A. Zarychta-Wójcicka, *Mecenat i pasja budowlana Urszuli z Morsztynów Dembińskiej*, w: *Studia nad ziemiaństwem w XIX i XX wieku*, red. nauk. A. Koprucki i Z. Gołębiowska, Lublin 2014, s. 259-260; K. Szpunar, *Pałac Dembińskich w Rusinowie w świetle inwentarzy z 1777 i 1801 roku jako przykład rezydencji szlacheckiej przełomu XVIII i XIX wieku*, w: *Sztuka w Świętokrzyskiem : studia z historii kultury i sztuki w XIX i XX wieku*, red. J. Drążyk, P. Rosiński, H. Suchojad, Kielce 2019, s. 29, 37.

Fotografie:

Rusinów, pałac Urszuli z Morsztynów Dembińskich, Sala asamblowa, widok ogólny w kierunku północnym, przed 1786, rekonstrukcji polichromii wczesnoklasycystycznej, wyk. nieustalony warsztat z Warszawy (?), fot. MW, 2016

RUSINÓW

Lokalizacja (historyczna i współczesna)

SIECIECHÓW, ziemia stężycka województwa sandomierskiego (ob. powiat kozienicki, województwo mazowieckie), dekanat zwoleński, diecezja krakowska (ob. dekanat czarnolaszki, diecezja radomska), kościół parafialny pw. św. Wawrzyńca, prezbiterium, ściana ołtarzowa, iluzjonistyczna, późnobarokowa nastawa ołtarza głównego z dekoracją rokokową, polichromia

Datowanie (z fazami)

1768

Fundator / fundatorzy (odpowiednio do faz)

zapewne fundator budowy kościoła – opat komendatoryjny sieciechowski o. Wawrzyniec Bułharewicz

Wykonawcy (osoby, warsztat, krąg artystyczny) – pierwotni i wtórni

niezidentyfikowany warsztat z Małopolski (?)

Historia powstania

Miasto lokowane dwukrotnie w 1232 i ok. 1430 r. na prawie magdeburskim w pobliżu dawnego grodu zw. Wójtowa Góra (ob. na terenie wsi Zajezerze) rodu możnowładczego rodu Starzów-Toporczyków, przy założonym w 1. tercji XII w. opactwie benedyktynów. Od 1132 r. siedziba kasztelanii książęcej, ze zbudowanym w XIV w. zamkiem fundacji króla Kazimierza II Wielkiego. Przed 1191 r. założona drewniana kaplica, jako filia (prebenda) kościoła św. Marii Magdaleny w Sandomierzu, po 1232 r. erekcja parafii św. Wawrzyńca, najstarszej w regionie, inkorporowana w 1502 r. do opactwa. Upadek administracyjny miasta po połowie XIX w. wskutek zmiany położenia koryta Wisły, utrata praw miejskich w 1869 r. Ostatni drewniany kościół parafialny spalony 1707, obecny, murowany wzniesiony w 1710 r. (prezbiterium, fund. opat komendatoryjny Józef Kurdwanowski), rozbudowany o nawę 1756-1758 do 1779, fund. opat Wawrzyniec Bułharewicz, proj. majster Andrzej Janowicz. Konsekracja świątyni w 1780 r. Z tego okresu pochodzi iluzjonistyczna wykonana w 1768 r. nastawa architektoniczna ołtarza głównego.

Przekształcenia, remonty, konserwacje

Parafia zniesiona 1885, po jej przeniesieniu do dawnego opactwa. W 1907 r. utworzona filia, odnowienie parafii w 1920 r. Nie są znane żadne szczegółowe informacje o zakresie i przebiegu pracach konserwatorskich w XIX i XX w. W 2. Poł. XIX w. wykonana neostylowa, pseudorokokowa polichromia ścian i sklepień. Ostatnia konserwacja w 1972 r.

Kompozycja / układ

Prezbiterium, ściana wschodnia, poprzedzony wtórną, skrzyniową mensą z współczesnym, stolarskim tabernakulum iluzjonistyczny, architektoniczny ołtarz główny, ujęty kioskami utworzonymi z filarek (z kanelowanymi trzonami) z półkolumnami, odsuniętych od lica kolumn i skrajnych kolumn, w stylizowanym porządku korynckim, dźwigających odseparowane odcinki architrawy, z fryzem o wolutowych wycięciach między nimi i ciągłym, wyłamanym belkowaniem, wybrzuszonym odcinkowo nad polem głównym, w którym prostokątny obraz świętego patrona, malowanym olejno na płótnie, w profilowanej ramie z neobarokowymi ozdobami, powyżej na osi kolisty kartusz z wolutowym obramieniem, w polu inskrypcja kapitałą nowożytną: „DEO HONOR/ et GLORIA/ I. Tim. I, 17”. Zwieńczenie, na niskim graniastym cokole, w formie wykrojowej nadstawki ujętej rozbudowanymi, uskokowymi splotkami wolutowymi, zamknięta esowatymi odcinkami, stykającymi się wolutkami; w jej polu gloria promienista z grupą obłoków, na której siedzący Bóg Ojciec w otoczeniu główek anielskich; ornamentyka roślinna w typie rokokowym z kwieciami, na osiach skrajnych podpór kanelowane wazy z liśćmi palmy, na splotkach nadstawki siedzące postaci anielskie z atrybutami świętego, po lewej – rusztem i palmą, po prawej – wieńcem laurowym.

Ikonografia

Elementy ikonograficzne nastawy – obraz w polu głównym, atrybuty w rękach aniołów na splotkach bocznych nadstawki i grupa Boga Ojca z uzupełniającym je wszystkie kartuszem z cytatem z Pierwszego

Listu do Tymoteusza, rozdział I, wers 17: „A Królowi wieków nieśmiertelnemu, niewidzialnemu, Bogu samemu – cześć i chwała na wieki wieków! Amen.”, odwołują się do męczeńskiej chwały patrona świątyni oraz Najwyższego.

Analiza formalno-stylistyczna

Fantazyjna struktura architektoniczno-ornamentalna nastawy pochodzi wprost z rycin Franza Xavera Habermanna (1721-1796), słynnego projektanta małej architektury i grafika augsburskiego z 2. poł. XVIII w. Z uwagi na silny stopień przemalowań niemożliwe jest obecnie ustalenie proveniencji warsztatowej dzieła.

Źródła i literatura przedmiotu

Warszawa, Narodowy Instytut Dziedzictwa, Dział Ewidencji i Rejestru Zabytków Ruchomych, karta nr RAX 000002255, sierpień 1973, oprac. W. Puget.

A. Wojciechowski, *Sieciechów – studium historyczno-urbanistyczne*, PKZ Lublin 1982, mps.

J. Wiśniewski, *Dekanat kozienicki*, Radom 1913, s. 155-157; Katalog zabytków sztuki w Polsce, t. III: *Województwo kieleckie*, red. J. Z. Łoziński i B. Wolff, z. 6: *Powiat kozienicki*, oprac. tychże, Warszawa 1958, s. 58.

Fotografie:

RUSINÓW, pałac Dembińskich, Sala asamblowa (zw. Rycerską), ściany, archiwalne zdjęcie polichromii ścian (niezachowana)

